

О. О. Дудоров

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка),
член Науково-консультативної ради
при Вищому спеціалізованому суді
України з розгляду цивільних
і кримінальних справ*

Д. В. Каменський

*кандидат юридичних наук, завідувач
кафедри галузевих юридичних дисциплін
(Бердянський інститут державного
та муніципального управління)*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОЛЮВАННЯ

У преамбулі Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. наголошується, що тваринний світ є одним із основних компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів, інших матеріальних цінностей.

Незважаючи на створення у нашій державі широких можливостей для законного полювання, сьогодні ми, на жаль, вимушені констатувати, що варварське знищення мисливських птахів і звірів, перетворення окремих видів незаконного полювання на різновиди злочинного промислу, а також низка супутніх факторів призвели до різкого зменшення популяцій окремих видів тваринного світу, а у деяких випадках поставили їх під загрозу повного знищення. Незважаючи на досить ретельну нормативну врегульованість питань, пов'язаних із правовим режимом мисливських звірів і птахів, багато громадян України відмовляються дотримуватись умов правомірного полювання — моменту виникнення права на полювання, місць, строків, обстановки, способів, засобів, знарядь, видів, лімітів полювання тощо. Зазначене повною мірою стосується і кримінально караних порушень правил полювання. За інформацією ЗМІ, щороку бракон'єри в Україні вбивають понад 400 тис. мисливських тварин.

Зайняття мисливством із порушенням встановлених правил, тобто бракон'єрство, на практиці нерідко має чітко винищувальний характер, завдає

тваринному світу істотної шкоди, швидкими темпами погіршує його стан. Очевидною є безпосередня спрямованість цього екологічного посягання на біотичні компоненти «першої природи», під якою фахівці розуміють звичайні природні умови життєдіяльності людини. Водночас посягання на біологічне різноманіття у більших масштабах, а тому суспільна небезпека таких злочинів не зводиться виключно до підрахунку шкоди, заподіяної охоронюваному законом біологічному виду чи популяції [1, с. 117].

Проблеми кримінальної відповідальності за незаконне полювання стали предметом досліджень багатьох вітчизняних і російських науковців, серед яких С. Б. Гавриш, С. А. Голуб, О. Л. Дубовик, Е. М. Жевлаков, В. К. Матвійчук, І. І. Митрофанов, Н. О. Лопашенко, Ю. І. Ляпунов, П. Ф. Повеліцина, В. Г. Пушкар'єв. Однак, незважаючи на посилену увагу науковців до обраної проблематики, чимало питань кримінально-правової характеристики незаконного полювання залишаються дискусійними як у доктрині, так і у правозастосовній діяльності.

Метою пропонованої статті є аналіз спірних питань кримінальної відповідальності за незаконне полювання як злочин проти довкілля, у тому числі розкриття вихідного у цьому випадку поняття «незаконне полювання» та його основних форм, а також дослідження особливостей впливу положень екологічного законодавства на кваліфікацію браконьєрства за ст. 248 КК України.

Передусім привертає увагу чітко виражений бланкетний характер диспозиції аналізованої кримінально-правової заборони. Він покладає на правозастосовувача обов'язок ознайомитись із численними нормами регулятивного (екологічного) законодавства, зокрема законів України «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р., «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р., «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р.; Інструкції про селекційний відстріл мисливських тварин, затвердженої наказом Держкомлісгоспу від 30 травня 2001 р. № 47; Положення про мисливське собаківництво України, затвердженого наказом Держкомлісгоспу від 27 серпня 2007 р. № 495; Положення про правила проведення полювань, поводження зі зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики і продовольства України від 17 жовтня 2011 р. № 549.

Предметом незаконного полювання визнаються дикі звірі та птахи, які охороняються законом і перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь і можуть бути об'єктами полювання. І. В. Самощенко конкретизує, що предметом злочину визнаються дикі тварини та птахи, які належать до так званого мисливського фонду, під яким слід розуміти перелік видів дичини, на яку можна полювати за умови дотримання всіх правил полювання [2, с. 282]. На підставі системного аналізу положень екологічного законодавства В. О. Навроцький наділяє

об'єкти тваринного світу як предмет незаконного полювання такими ознаками: 1) біологічною — вони належать до птахів та звірів; 2) ареалом поширення — такі птахи і звірі належать до тих, основні процеси життєдіяльності яких знаходяться на суші або на поверхні води; 3) соціальною — птахи і звірі належать до так званих диких і перебувають у стані природної свободи; 4) юридичною — птахи і звірі належать до видів, полювання на які регламентоване або заборонене повністю [3, с. 33–34]. Запропонована В. О. Навроцьким характеристика не лише конкретизує зміст предмета кримінально караного полювання, а й допомагає відмежувати його від предметів суміжних злочинів, передбачених, зокрема, ст. 185 і ст. 249 КК України.

До мисливських звірів належать, наприклад, хохулі, кролі дикі, зайці-біляки, зайці-русаки, білки, бобри, нутрії, ондатри, лисиці, вовки, олені, кабани, лані, козулі, лосі, муфлони, а до мисливських птахів — гагари, лебеді, гуси, качки, голуби, кулики, перепели, фазани. Водночас не повинні визнаватися предметом злочину, передбаченого ст. 248 КК: 1) комахи, плазуни, земноводні, риби, водні безхребетні тварини, морські ссавці; 2) шкідливі звірі і птахи, які не охороняються законом, хоч їх відстріл і відлов відбувається у встановленому порядку (наприклад, вовки, бродячі собаки і коти, сірі ворони, сороки, граки); 3) мисливські тварини у неволі, тобто тварини, які утримуються у відповідних спорудах, де вони не мають можливості жититися природними кормами і самостійно виходити за межі таких споруд (розплідники, вольєри, ферми, зоопарки тощо).

В останньому випадку дії особи, яка незаконно заволодіває дикими тваринами чи птахами, можуть бути кваліфіковані як відповідний злочин проти власності. Це стосується і мисливських тварин, які вилучені з природного середовища, розведені у неволі, напіввільних умовах або набуті іншим законним способом, і перебувають у приватній чи комунальній власності юридичних та фізичних осіб. Наприклад, добутий під час полювання звір (птах), який потім утримується на фермі заради хутра, в неволі (зоопарку) — заради культурних чи наукових потреб, у разі наступного заволодіння ним визнаватиметься предметом крадіжки [4, с. 108]. Такий висновок логічно впливає зі ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», де вказується, що утримання мисливських тварин у неволі — це їх утримання у відповідних спорудах, де вони не мають можливості жититися природними кормами та самостійно виходити за межі таких споруд.

Навпаки, штучно вирощені або розведені людиною і випущені на волю тварини фактично вилучаються зі сфери майнових відносин, починають виконувати природну функцію, у зв'язку із чим набувають рис предмета злочину проти довкілля, караного за ст. 248 КК України.

Протиправний відстріл (відлов) птахів чи звірів, які перебувають у вольєрі, на звіро- чи птахофермі, у зоопарку тощо, за наявності підстав може кваліфікуватись і як хуліганство (ст. 296 КК України).

Із об'єктивної сторони незаконне полювання виражається у трьох формах: 1) порушення правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду; 2) незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду; 3) полювання на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України.

Так, вироком Вижницького районного суду Чернівецької області Ю. було засуджено за ч. 1 ст. 248 КК України за незаконне полювання на звіра, занесеного до Червоної книги України. Суд встановив, що Ю., перебуваючи у вечірній час на території лісництва, порушив правила полювання шляхом відстрілу одного зубра — звіра, що занесений до Червоної книги України та полювання на якого заборонено. Внаслідок цих злочинних дій мисливському господарству було заподіяно матеріальну шкоду на суму 12 тис. 500 грн [5].

Під полюванням необхідно розуміти дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються у напіввільних умовах. Полюванням з точки зору кваліфікації за ст. 248 КК України слід також визнавати перебування осіб: а) у межах мисливських угідь, у тому числі на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами та іншими знаряддями добування звірів і птахів, або з собаками мисливських порід чи ловчими звірами і птахами, або з продукцією полювання (крім випадків регулювання чисельності диких тварин, польових випробувань і змагань мисливських собак не нижче обласного рівня); б) на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохленою стрілецькою зброєю.

На думку Е. М. Жевлакова, така поведінка, не будучи полюванням, не утворює склад закінченого злочину, а може розцінюватись хіба що як готування до незаконного полювання [6, с. 15–16]. З урахуванням того, що згідно зі ст. 12 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» зазначені дії прирівнюються до полювання, позиція Е. М. Жевлакова навряд чи може бути сприйнята.

За результатами опрацювання матеріалів судової практики В. К. Матвійчук і С. А. Голуб додають до переліку різновидів дій, що утворюють полювання, також пошук з метою добування звірів і птахів, які перебувають у стані природної волі, або в напіввільних умовах. Такий пошук, на думку науковців, є відмінною від переслідування мисливських тварин формою полювання. Автори також розрізняють два основні способи полювання залежно від їх цілеспрямованості: з метою добування та з метою вилову звірів і птахів [4, с. 119].

Під полюванням С. А. Голуб розуміє вид спеціального користування тваринним світом, який характеризується пошуком, вистежуванням з метою добування, лову, розселення, використання в зоопарках, а також

переслідуванням і самим добуванням диких звірів і птахів, які перебувають у стані природної волі, або утримуються в напіввільних умовах, особою, що має право на полювання [7, с. 8]. Наведене визначення розкриває особливий режим контрольованого користування предметами тваринного світу, однак видається дещо алогічним: виходить, що відповідні дії за відсутності належним чином закріпленого права полюванням визнаватись не можуть. Такий підхід суперечить назві і, головне, змісту диспозиції ст. 248 КК України «Незаконне полювання», що орієнтують на дві можливі форми цієї діяльності — законне і незаконне полювання.

В. Г. Пушкарьов обґрунтовує доцільність законодавчого визнання незаконного полювання і у випадку злочинної бездіяльності, наприклад, при незняті капканів після закінчення строку відповідного договору. Такий підхід, на думку дослідника, дозволить криміналізувати низку діянь, що, реально заподіюючи величезну шкоду фауні, на сьогодні залишаються без належної юридичної оцінки [8, с. 5–7]. Пропозиція видається цікавою і водночас такою, що потребує подальшого вивчення з метою уникнення помилок у практиці застосування норми КК України, присвяченої незаконному полюванню.

На думку В. К. Матвійчука, ст. 248 КК України повинна мати назву «Незаконне полювання на диких звірів і птахів», а частина 1 цієї статті має передбачати відповідальність також за незаконну торгівлю видами дикої фауни, які знаходяться під загрозою зникнення, знищення мігруючих видів тварин, які знаходяться під загрозою зникнення, і середовища їх існування, вилучення яєць із середовища диких тварин, продаж тварин, їх зберігання і транспортування з метою продажу [9, с. 310].

Пропоноване розширення сфери застосування досліджуваної кримінально-правової заборони, вочевидь, на часі; воно кореспондує із приписами кримінальних законів деяких зарубіжних країн, наприклад, США. Разом із тим слід зауважити, що знищення мігруючих видів тварин, які знаходяться під загрозою зникнення, охоплюється такою передбаченою у чинній редакції ст. 248 КК України формою об'єктивної сторони, як полювання на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України. Крім цього, продаж, зберігання і транспортування диких тварин, як, до речі, і вилучення яєць, явно виходять за межі поняття полювання, що у випадку сприйняття законодавцем пропозиції В. К. Матвійчука вимагатиме уточнення назви ст. 248 КК України, яка має узгоджуватися зі змістом диспозиції цієї кримінально-правової норми. Як відомо, назва (заголовок) нормативно-правового акта, виконуючи інформативну функцію, дає нам (повинна давати) уявлення про зміст цього акта.

Принагідно зауважимо, що змістовно близьким і водночас більш широким, порівняно з незаконним полюванням, є поняття «браконьєрство» (від фр. — *braconnage*). Браконьєрство — це недозволене добування об'єктів тва-

ринного світу, незаконне полювання на рідкісні види тварин, полювання поза сезоном, полювання чи рибальство у недозволених місцях під час нересту та зимувального періоду або незаконна порубка лісу та збирання рослин. Таким чином, браконьєрство фактично охоплює ознаки складів злочинів, передбачених статтями 246, 248, 249 КК України. Хоча поняття браконьєрства є не стільки кримінально-правовим, скільки кримінологічним [10], воно нерідко використовується у практичній діяльності для позначення явно незаконних способів добування різноманітних живих ресурсів. Основною метою здійснення браконьєрства є одержання прибутків від продажу тварин, риб (їх органів, м'яса, шерсті, ікри тощо) або деревини.

Повертаючись до аналізу чинної редакції ст. 248 КК України, слід підкреслити, що полювання визнається кримінально караним за умови його незаконності. Порушення правил полювання означає, що цей вид використання тваринного світу здійснюється без належного дозволу, у заборонений час, у недозволених місцях (у тому числі на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду), забороненими знаряддями або способами, стосовно тих видів тварин, які занесені до Червоної книги України.

Щодо останньої із наведених ситуацій варто зробити застереження. Згідно зі ст. 19 Закону України «Про Червону книгу України» спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України з метою отримання прибутку заборонено, однак таке використання дозволяється здійснювати у виняткових випадках у наукових і селекційних цілях за спеціальним дозволом. Виявляється, що добування тварин, занесених до Червоної книги України, може визнаватись і правомірною поведінкою, у зв'язку із чим ч. 1 ст. 248 КК України, яка полювання на зазначених тварин завжди визнає незаконним, тобто злочином, потребує уточнення.

Полювання без належного дозволу відбувається в тому разі, якщо воно здійснюється самовільно, без належного документа, виданого уповноваженим органом. Документами на право полювання відповідно до ст. 14 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» є: посвідчення мисливця; щорічна картка обліку добутої дичини і порушень правил полювання з позначкою про сплату державного мита; дозвіл на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка, дозвіл на селекційний, діагностичний та науковий відстріл тощо); відповідний дозвіл на право користування вогнепальною мисливською зброєю у разі її використання; паспорт на собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів у разі їх використання під час полювання. Зазначені документи мисливець зобов'язаний мати під час здійснення полювання, транспортування або перенесення продукції полювання і пред'являти їх на вимогу осіб, уповноважених здійснювати контроль у галузі мисливського господарства та полювання.

Так, вироком Володимирецького районного суду Рівненської області Ф. був засуджений за ч. 1 ст. 248 КК України. Перебуваючи в угіддях

Сопачівського лісництва державного підприємства «Володимирецьке лісове господарство», Ф. у порушення ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» полював без належного на те дозволу, а саме без документів, визначених у ст. 14 цього Закону. Під час незаконного полювання Ф. добув шляхом відстрілу з гладкоствольної мисливської рушниці самця лося, заподіявши істотну шкоду вказаному державному підприємству [11].

За відстрільною карткою здійснюється полювання на пернату дичину, кроля дикого, зайця-русака, єнотовидного собаку, вовка, лисицю, шакала, куницю кам'яну, норку американську, тхора лісового. Ліцензія є юридичною підставою здійснення полювання на кабана, лань, оленів європейського та плямистого, козулю, лося, муфлона, білку, бабака, бобра, борсука, ондатру, куницю лісову. Добування вовка, лисиці, єнотовидного собаки та шакала дозволяється здійснювати також за наявності у мисливця ліцензії або відстрільної картки на добування інших мисливських тварин.

Вироком Зачепилівського районного суду Харківської області А. був засуджений за ч. 1 ст. 248 КК України. Суд встановив, що А., діючи умисно, у порушення правил полювання, не маючи відповідної ліцензії на добування мисливських тварин, у заборонені для полювання на дикого кабана строки і в забороненому місці, з використанням власної двохствольної мисливської рушниці здійснив шляхом відстрілу незаконне полювання на дикого кабана. Унаслідок цього навколишньому природному середовищу було заподіяно істотну шкоду, оскільки зазначена вище особина диких тварин є невід'ємною його частиною, а враховуючи загальну кількість кабанів у районі та їх екологічну цінність, знищення хоча б однієї особини кабана суттєво впливає на їх подальший розвиток у вказаній місцевості та на підтримання екологічного балансу природного середовища. Відповідно до нормативно затверджених такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання, суд визначив, що незаконне полювання на дикого кабана завдало матеріальну шкоду на суму 10 тис. грн [12].

Незаконність полювання вбачається і в тому разі, коли воно відбувається з відступом від умов, зазначених у дозвільних документах, наприклад, добування тварин, які не зазначені у ліцензії або понад встановлену у дозволах норму, або в угіддях, не зазначених у дозволі, а також тоді, коли дозвільний документ особою, яка здійснює полювання, отримано незаконно.

З'ясовуючи зміст диспозиції досліджуваної кримінально-правової заборони, треба брати до уваги і положення, закріплені у ст. 20 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р. Згідно з цією нормою при полюванні на мисливських тварин забороняється застосовувати: технічні засоби, які не передбачають їх швидку смерть і не виключають страждання; транспортні та інші технічні засоби і обладнання, отрути, вибухові речовини, застосування яких призводить до масової заги-

белі тварин. Забороняються також полювання, вилов та інші форми добування мисливських тварин, які мають дитинчат, не здатних до самостійного існування; у період розмноження, виховання потомства, а у випадку з мігруючими видами — під час їх повернення до місць розмноження; вагітних самок; дитинчат, не здатних до самостійного існування; при переправі наземних тварин через водоймища тощо.

Полювання в заборонений час означає, що воно здійснюється тоді, коли займатись полюванням на тварин заборонено: а) взагалі (наприклад, у темний період доби (цей період починається за годину після заходу сонця і закінчується за годину до сходу сонця) або на тварин, які зазнають лиха — переправляються водою або на кризі, рятуються від пожежі, повені); б) у строки, протягом яких забороняється полювати на певних видів диких звірів і птахів.

Полюванням у недозволених місцях визнається полювання на таких територіях, де воно взагалі заборонено, або де для цього потрібен спеціальний дозвіл. Полювання забороняється: на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду (за загальним правилом); на відтворювальних ділянках (крім відстрілу, відлову хижих і шкідливих тварин); у межах населених пунктів, за винятком випадків, передбачених рішеннями обласних рад; на відстані ближче ніж 200 м від будівель населеного пункту та окремо розташованих будівель, де можливе перебування людей.

В. А. Клименко слушно звертає увагу на те, що за ст. 161 КК УРСР 1960 р. полювання у заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду у всіх випадках вважалось злочином. Стаття 248 чинного КК України добування тварин у зазначених місцях визнає злочином, якщо воно вчиняється незаконно. Це пояснюється тим, що навіть у заповідниках полювання може бути законним. Такий висновок логічно випливає зі ст. 33 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [13, с. 367].

Забороненими слід визнавати ті знаряддя і способи, якими полювати взагалі не дозволяється або які заборонено використовувати для відстрілу чи відлову певних об'єктів тваринного світу. До таких знарядь і способів слід відносити, зокрема: використання клеїв, петель, гачків, самострілів, ловчих ям, отруйних та анестезуючих принад, живих сліпих чи знівечених тварин як принад, заливання нір звірів, використання звуковідтворювальних приладів та пристроїв, приладів нічного бачення, дзеркал та інших пристроїв, що осліплюють тварин, полювання з дерев і мисливських вишок (без дозволу користувача мисливських угідь). Наприклад, на пернату дичину забороняється полювати з нарізною вогнепальною зброєю або з використанням набоїв, споряджених кулями і шротом діаметром більше 5 мм, а на парнокопитних тварин — з використанням малокаліберної гвинтівки під патрон кільцевого запалювання або набоїв, споряджених круглими кулями, картечю чи шротом (ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»).

А. О. Дежурний до різновидів забороненого полювання відносить також використання загальнонебезпечних способів — умисні підпали лісових масивів, очерету з метою вигону тварин із лісу, а також застосування таких знарядь і способів, які можуть призвести до заподіяння шкоди життю і здоров'ю людей [14, с. 86]. В останньому випадку дії винного за наявності підстав слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 248 і нормою КК України про відповідний злочин проти життя чи здоров'я особи.

Необхідно також зазначити, що використання у процесі кримінально караного полювання незаконно придбаної або виготовленої зброї потребує кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 248 і ст. 263 КК України.

Так, вироком Славутицького міського суду Київської області М. був засуджений за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 248 і ч. 1 ст. 263 КК України. Суд встановив, що М., проживаючи на території зони відчуження Чорнобильської АЕС, незаконно придбав і зберігав вдома гвинтівку системи «Мосина», що є вогнепальною зброєю, придатною для стрільби. Пізніше, незаконно перебуваючи у зоні відчуження Чорнобильської АЕС, з метою незаконного полювання для забезпечення себе їжею, М. прийшов до полігону захоронення твердих побутових відходів, де у порушення ст. 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», п. 2 ст. 14 і п. 3 ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», не маючи відповідних документів на право полювання, у забороненому місці, з використанням зазначеної гвинтівки добув дике порося [15].

Поняття «полювання», як і його незаконні види, розкривається, насамперед, як показано вище, у відповідних нормах Закону України «Про мисливське господарство та полювання», що підкреслює бланкетний характер диспозицій ч. 1 і ч. 2 ст. 248 КК України. Цікаво, що п. 30 Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 780, серед видів незаконного полювання називав і відловлення та утримання в неволі диких звірів і птахів без спеціального на це дозволу (крім випадків рятування тварин, які зазнають лиха). Водночас ст. 20 ухваленого пізніше Закону України «Про мисливське господарство та полювання», у зв'язку із введенням в дію якого Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання втратило чинність, вказані дії до незаконного полювання не відносять.

З огляду на те, що термінологічний зворот «порушення правил полювання» у диспозиції ч. 1 ст. 248 КК України відсилає до нормативних положень, що регулюють порядок полювання, постає питання про застосування у цій ситуації зворотної сили закону. Вважаємо, що дії, спрямовані на відловлення та утримання в неволі диких звірів і птахів без спеціального на це дозволу, були декриміналізовані Законом України «Про мисливське госпо-

дарство та полювання». Відбулася опосередкована декриміналізація, яка охоплюється ч. 1 ст. 58 Конституції України та за якої обсяг криміналізації зменшився без зміни власне закону про кримінальну відповідальність — ч. 1 ст. 248 КК України.

Порушення правил полювання є закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди і, відповідно, утворює матеріальний склад злочину. Завдяки включенню до ст. 248 КК України примітки, поняття істотної шкоди частково втратило свій оціночний характер і стало формально-визначеним (істотною вважається шкода, яка у 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). При цьому відповідь на запитання про те, чи є шкода істотною, залежить не лише від вартості (грошової оцінки), а й від кількості та екологічної цінності здобутих або знищених звірів і птахів (зокрема їх розповсюдженості, значущості для мисливського господарства). Наприклад, істотною шкодою потрібно визнавати знищення хоча б одного лося, зубра, ведмеда, підрив популяції тварин, зникнення того чи іншого виду тварин у певній місцевості, знищення місць компактного проживання та розмноження звірів і птахів, відстріл невеликих звірів і птахів, але у кількості, яка в декілька разів перевищує величину, зазначену у дозвільному документі, знищення тварин, відтворення яких з урахуванням особливостей або чисельності того чи іншого виду пов'язане зі значними труднощами. Подібні орієнтири щодо встановлення істотної шкоди як криміноутворюючої ознаки незаконного полювання наводяться у п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17.

Отже, для визнання кримінально караного порушення правил полювання закінченим злочином необхідно встановлювати наявність реальної шкоди. Е. М. Жевлаков вважає, що якщо особа, здійснюючи незаконне полювання, не досягла бажаного результату через причини, що не залежали від її волі, вчинене утворює замах на незаконне полювання за ознакою істотності шкоди [6, с. 19]. На наш погляд, вирішуючи це питання кваліфікації, слід керуватися положенням про неможливість існування стадії замаху в тому разі, якщо законодавець пов'язує кримінальну відповідальність із настанням певних суспільно небезпечних наслідків, вказаних у диспозиції норми Особливої частини КК України, яких у конкретній ситуації фактично не спричинено (наприклад, ч. 4 ст. 152 КК України — згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки; ч. 4 ст. 187 КК України — розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень).

Незаконне полювання у заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полювання на об'єкти тваринного світу, що занесені до Червоної книги України, є злочином із формальним складом і вважається закінченим з моменту початку полювання незалежно від того, чи були фактично здобуті відповідні мисливські тварини.

Свої особливості мають і кваліфікуючі ознаки аналізованого злочину, перераховані у ч. 2 ст. 248 КК України. Зокрема, вчинення незаконного полювання службовою особою з використанням службового становища вбачається у тому разі, коли застосовується службовий автотранспорт, незаконним способом здобувається дозвіл на добування мисливських тварин, дається вказівка керівнику мисливського господарства приховати факт браконьєрства тощо. У такому випадку дії службової особи додаткової кваліфікації за ст. 364 (ст. 364-1) КК України не потребують.

На думку В. К. Матвійчука, вчинення незаконного полювання службовою особою з використанням свого службового становища потрібно інкримінувати у випадку вчинення дій службовими особами органів виконавчої влади у сфері мисливського господарства та полювання, у галузі охорони навколишнього природного середовища, користувачами мисливських угідь, а також службовими особами правоохоронних органів, законодавчої влади, які використали для вчинення злочину своє службове становище. Водночас науковець критикує позицію, згідно з якою незаконне полювання, вчинене, наприклад, суддею, треба кваліфікувати за ознакою полювання «службовою особою». Такий підхід, стверджує В. К. Матвійчук, суперечить положенням ст. 364 КК України, адже у цьому випадку суддя може виступати як приватна особа [16, с. 206–207]. Цілком очевидно, що першопричиною подібних дискусій є суперечливе тлумачення в юридичній літературі поняття «використання службового становища».

Іллінецький районний суд Вінницької області кваліфікував дії Н., Р. та З. за ч. 2 ст. 248 КК України. Суд встановив, що ці особи вчинили за попередньою змовою між собою незаконне полювання на території мисливських угідь Державного підприємства «Дашівське дослідне лісомисливське господарство». У порушення правил полювання, а саме без належного дозволу, у заборонений час, забороненим способом, із використанням автомобіля ВАЗ-2121 вони вистежили козулю, яку Н. відстрелив із мисливської рушниці «ІЖ-58» [17].

Способами масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу визнаються такі прийоми полювання, які мають загальнонебезпечний або винищувальний характер та здатні викликати загибель великої кількості представників дикої фауни: використання автоматичної зброї, газу, вибухових або отруйних речовин, електричного обладнання, випалювання рослинності тощо. Спосіб масового знищення об'єктів тваринного світу як кваліфікуюча ознака незаконного полювання одночасно вказує і на суспільно небезпечні наслідки у вигляді масової загибелі тварин. Під останніми в юридичній літературі пропонується розуміти випадки, коли унаслідок полювання повністю чи майже повністю знищуються окремі види диких звірів чи птахів на території мисливського угіддя чи його певної частини [16, с. 180].

Полювання з використанням транспортних засобів означає, що транспортний засіб (автомобіль, трактор, мотоцикл, літак, вертоліт, моторний катер тощо) застосовується безпосередньо для вистежування, переслідування і добування звірів і птахів (наприклад, підсвічування мішеней фарами автомобіля). Якщо ж транспортні засоби використовувались лише для вивезення браконьєрів на місце полювання чи перевезення незаконно здобутого, така кваліфікуюча ознака відсутня. Дискутуючи з цього приводу з О. Л. Дубовик, Е. М. Жевлаков слушно зауважує, що використанням транспортного засобу при незаконному полюванні не можна вважати його використання для доставки до місця полювання капканів та іншого спорядження [6, с. 17].

Під засобами вчинення злочину у кримінальному праві розуміються предмети матеріального світу, які застосовуються при вчиненні злочину для його полегшення чи прискорення, а під знаряддями — предмети, які безпосередньо використовуються для виконання об'єктивної сторони злочину, зокрема для заподіяння суспільно небезпечних наслідків. Одні і ті самі предмети залежно від характеру їх використання при вчиненні суспільно небезпечних діянь можуть визнаватись або знаряддями, або засобами вчинення злочину. Ознайомлення з матеріалами судової практики, а також існуючими у літературі позиціями дає змогу стверджувати, що транспортні засоби можуть використовуватись і як засіб (наприклад, використання автомобіля виключно для переслідування звіра з метою його наступного вбивства за допомогою рушниці), і як знаряддя вчинення злочину (наприклад, у разі умисного наїзду транспортом на тварину). Водночас на практиці переважна більшість випадків стосуються саме використання транспортного засобу як засобу вчинення злочину [4, с. 174–177].

Проведене дослідження дає змогу дійти таких висновків.

По-перше, у теорії кримінального права дискусійним залишається питання про зміст об'єктивної сторони незаконного полювання. Авторські підходи до визначення кола протиправних дій, що охоплюються диспозицією ч. 1 ст. 248 КК України, досить істотно відрізняються. При цьому рухатись у напрямі розширення сфери дії розглядуваної кримінально-правової заборони варто обережно, оскільки недостатньо виважені зміни можуть призвести до появи небажаної казуїстики або суперечливого тлумачення, що, врешті-решт, негативно позначиться на правозастосовній діяльності.

По-друге, ситуація з визначенням меж злочинної поведінки, що утворює незаконне полювання, ускладнюється через те, що регулятивне (екологічне) законодавство, яке регламентує порядок здійснення полювання і до якого відсилає диспозиція ст. 248 КК України, постійно зазнає змін. Останні здатні впливати на зміст ознак складу відповідного злочину і, врешті-решт, набувають кримінально-правового характеру.

Перспективним вважаємо проведення порівняльно-правових досліджень, адже сучасні тенденції глобалізації та правової гармонізації підказу-

ють, що національне законодавство взагалі і кримінальне зокрема повинні розвиватись не ізольовано, а в режимі обережного зближення з відповідними нормами міжнародного права, а також із кримінально-правовими приписами зарубіжних країн. У контексті протидії незаконному полюванню така стратегія відповідатиме і міжнародно-правовим зобов'язанням України, яка ще у 1999 р. приєдналась до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, — міжнародного документа, покликаного охороняти близько 5 тис. видів тварин і 28 тис. видів рослин.

Список використаних джерел

1. *Гареев А. А.* Экологические преступления : уголовно-правовое противодействие : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. — М., 2006. — 155 с.
2. Кримінальне право України : Особлива частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Гютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 4-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2010. — 608 с.
3. *Навроцький В. О.* Злочини проти природи. Лекції для студентів юридичного факультету. — Л. : Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка. — 1997. — 56 с.
4. *Матвійчук В. К., Голуб С. А.* Незаконне полювання : відповідальність, протокольна форма провадження, розслідування і запобігання : моногр. — К. : КНТ, 2006. — 304 с.
5. Архів Вижиницького районного суду Чернівецької області. Справа № 1-140 за 2010 р.
6. *Жевлаков Э.* Квалификация незаконной охоты // Уголовное право. — 2009. — № 6. — С. 14–19.
7. *Голуб С. А.* Кримінальна відповідальність за незаконне полювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. — К., 2005. — 14 с.
8. *Пушкарев В. Г.* Уголовная ответственность за незаконную добычу водных животных и незаконную охоту : по материалам Уральского федерального округа : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. — Тюмень, 2004. — 247 с.
9. *Матвійчук В. К.* Законодавство про злочини проти довкілля потребує вдосконалення // 10 років чинності Кримінального кодексу України : проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 жовтня 2011 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2011. — С. 307–311.
10. *Турлова Ю. А.* Кримінологічна характеристика браконьєрства в Україні та протидія цим злочинам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. — К., 2011. — 18 с.
11. Архів Володимирецького районного суду Рівненської області. Справа № 1-174 за 2007 р.
12. Архів Зачепилівського районного суду Харківської області. Справа № 1-33 за 2010 р.
13. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. — 3-тє вид., переробл. та допов. — К. : Атіка, 2009. — 744 с.
14. *Дежурный А. А.* Уголовно-правовая и криминологическая характеристика браконьєрства (по материалам Дальневосточного региона) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. — Хабаровск, 2004. — 150 с.

15. Архів Славутицького міського суду Київської області. Справа № 1-60 за 2007 р.
16. *Матвійчук В. К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : моногр. — К. : Національна академія управління, 2011. — 368 с.
17. Архів Іллінецького районного суду Вінницької області. Справа № 1-228 за 2009 р.

Дудоров О. О., Каменський Д. В. Проблеми кримінальної відповідальності за незаконне полювання

Анотація. Розглянуто проблемні питання кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 248 КК України. Зокрема, розкрито особливості об'єктивних ознак незаконного полювання і специфіку бланкетного способу викладення диспозиції цієї кримінально-правової заборони, висвітлено пропозиції щодо удосконалення кримінально-правової охорони тваринного світу.

Ключові слова: полювання, тварини, Червона книга України, порушення правил, істотна шкода.

Дудоров А. А., Каменский Д. В. Проблемы уголовной ответственности за незаконную охоту

Аннотация. Рассмотрены проблемные вопросы уголовной ответственности за преступление, предусмотренное ст. 248 УК Украины. В частности, раскрыты особенности объективных признаков незаконной охоты и специфика бланкетного способа изложения диспозиции данного уголовно-правового запрета, показаны предложения по совершенствованию уголовно-правовой охраны животного мира.

Ключевые слова: охота, животные, Красная книга Украины, нарушение правил, существенный вред.

Dudorov O. O., Kamenskyi D. V. Actual issues of criminal responsibility for illegal hunting

Summary. The article examines problematic issues of criminal responsibility for crime provided for in the article 248 of Criminal Code of Ukraine. In particular, peculiarities of objective characteristic features of illegal hunting and specificity of blanket wording of disposition of criminal law prohibition were disclosed, proposals on improvement of wild life protection in criminal law were highlighted.

Key words: hunting, animals, Red Data Book of Ukraine, rule breaking, substantial damage.